

O Hnutí spolupracujících škol R, Praha 2011

Projekty Hnutí spolupracujících škol R (zkráceně Hnutí R) a jejich andragogický rozměr

Jaroslav Balvín

První projekty Hnutí R pro práci s romskými dětmi a s učiteli romských dětí vznikly na Ústavu pro studium romské kultury při Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (1993-1996). Byly to projekty na vytváření programů a učebnic pro romské žáky v komunitních romských školách. Jako řešitel pěti projektů, zaměřených na romskou tematiku, jsem figuroval s docentem Jiřím Vomáčkou a dalšími spolupracovníky v grantech, které byly schváleny u Fondu vysokých škol.

Svoji odbornou činnost jsme zaměřili od roku 1994 na organizování setkávání učitelů romských žáků (Hnutí spolupracujících škol R), z nichž byly vydávány sborníky na různá témata (např. *Romové a historie*, *Romové a majorita*, *Romové a etika multikulturní výchovy*, *Romové a pedagogika*, *Romové a alternativní pedagogika*, *Romové a sociální pedagogika* – viz příloha publikační činnosti). Byla to analytická práce, která pokračovala od roku 2002 začleněním setkávání Hnutí R do tzv. PRAŽSKÝCH KONFERENCÍ se zaměřením na setkávání národnostních menšin. Tyto konference se zabývaly touto tematikou z pohledu širšího, z hlediska všech národnostních menšin, v rámci nichž tematika romská sehrává významnou roli.

Jelikož mnoho setkání bylo uskutečněno ve spolupráci se slovenskými učiteli a dalšími odborníky, je ve výsledcích Hnutí spolupracujících škol R (zkráceně HNUTÍ R) zahrnuta i zkušenost s romskými žáky na Slovensku. Setkání učitelů a dalších odborníků sledovala nejenom cíle pedagogické, ale hledala také souvislosti se sociálními podmínkami v rámci celého systému ve vztahu k otázkám romské národnostní menšiny.

V práci při organizování konferencí Hnutí R s učiteli a dalšími odborníky jsme získali řadu cenných zkušeností i z hlediska andragogického, neboť to vlastně byla edukace učitelů, tedy vlastně forma personální andragogiky. Seznamování učitelů s romskou kulturou plnilo i roli andragogiky kulturní a exkurze učitelů v romských osadách, jejich

poznávání a způsoby sociálních řešení jejich problémů vyjadřovalo cíle andragogiky sociální.

Dalšími projekty Hnutí R bylo organizování mezinárodních vědeckých konferencí na Magistrátě hlavního města Prahy. Zde byly vydávány od roku 1998 do roku 2006 ve spolupráci s národnostními menšinami a dalšími odborníky sborníky o národnostních menšinách v Praze i dalších městech (*Praha a národnosti, Praha a osobnosti národnostních menšin, Politika Prahy a dalších měst ve vztahu k národnostním menšinám, Výchova, vzdělávání a kultura ve vztahu k národnostním menšinám, Metody výchovy a vzdělávání ve vztahu k národnostním menšinám, Identita ve vztahu k národnostním menšinám, Rubikova kostka: MULTIKULTURALITA*).

Také práce s příslušníky a představiteli národnostních menšin na Magistrátě hl. města Prahy byla andragogického charakteru. Tato práce byla realizována většinou s dospělými lidmi, kteří měli a mají určitá specifika národnostního i sociálního charakteru. Zejména to byla romská národnostní menšina, příslušníci romských komunit, kteří měli a mají problémy sociální (tedy je to okruh zájmů sociální andragogiky) a také problémy identity, které řešili organizováním festivalů. Jejich podpora ze strany hlavního města Prahy měla charakter kulturně andragogický. Ve srovnání s ostatními národnostními menšinami u těch dalších (bulharská, chorvatská, maďarská, německá, polská, ruská, rusínská, slovenská, srbská, ukrajinská národnostní menšina) byla výrazná spíše kulturní otázka, tedy problematika kulturně andragogická. Mezinárodní vědecké konference konané na Magistrátu v letech 1998-2006 měly podtext personálně andragogický, neboť byly formou výchovy a vzdělávání praktiků z oblasti edukační, sociální, kulturní a personální práce.

Třetí systém projektů Hnutí R začal na Univerzitě Konstantína Filozofa v Nitre. Zde existující Ústav romologických štúdií začal spolupráci s polským sdružením PROM. Tato spolupráce zůstává i nyní, i když v jiné podobě. PROM spolupracuje na konferencích s názvem InteRRa. Poslední konference InteRRa 11 s názvem *Multikulturalita v edukační, sociální a zdravotnické práci v pomáhajících profesích* se konala 23.-24. března 2011 na Ústavu pedagogických a sociálních věd Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Význam těchto konferencí je v prosazování vyšší formy práce s marginalizovanými skupinami, než je práce multikulturní a interkulturní. Původní název (jeho autorem je Jaroslav Balvín) je odvozen z myšlenky, že Romové žijí v zemi (latinsky In TeRRa), která jim patří i nepatří. A k hledání

harmonizace vztahů mezi lidmi, majoritou a minoritou, přispívají i projekty našich konferencí se společným názvem InteRRa.

Některá témata projektů Hnutí R

Od roku 1994 vzniklo v rámci Hnutí R 30 sborníků. V nich vyšlo kolem 1 360 odborných textů. To je velké bohatství zkušeností, které je možno využít i do budoucna. A to zejména ve spolupráci s polskými partnery a v rámci projektů Vyšegradské čtyřky. Na úvodní konferenci Hnutí R-na třetím setkání na romském sídlišti Most-Chanov (z prvních dvou setkání nevznikly sborníky) a na 18. konferenci Hnutí R ve slovenském městě Levoča si můžeme ukázat, jaká témata byla probírána a které osobnosti je prezentovaly:

3. SETKÁNÍ HNUTÍ R V MOSTĚ, 28.-29. DUBNA 1995

Téma: Bariéry a negativné jevy v životě a vzdělávání Romů

Organizátoři: 5. ZŠ Most – Rudolice (Chanov), Hnutí R

Vydaný sborník:

Balvín, Jaroslav a kolektiv. *Bariéry a negativní jevy v životě a vzdělávání Romů.* 3. setkání Hnutí R v 5. ZŠ Most – Chanov 28.-29. dubna 1995. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1996. ISBN 80-902149-1-6.

Kolektiv autorů (Podle obsahu, s. 66-67)

Miloslav Bajer	<i>Slovo úvodem, s. 1</i>
Jaroslav Balvín	<i>Předmluva, s. 2-7.</i> <i>Smysl a význam Hnutí spolupracujících škol R při překonávání kulturních, sociálních a morálních bariér při výchově a vzdělávání romských žáků, s. 20-25.</i> <i>Divadlo Romathan, s. 51-52.</i> Vlastimil Novobilský, Jaroslav Balvín. <i>Diplomy Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, s. 59-61.</i>
Ludmila Křivánková	<i>Vzpomínky na zrod chanovské školy, s. 8-12.</i>

Eva Dobšíková	<i>5. ZŠ v Mostě – Rudolicích aneb pověstný Chanov, s. 13-15.</i>
Erika Plutinská	<i>Zkušenosti s přípravnými ročníky v 5. ZŠ Chanov, s. 16-19.</i>
Karel Kamiš	<i>Základní škola – jazyk školy a řeč dítěte. Jazyková výchova a vzdělávání v mladším školním věku (překonávání bariér ve výchově a vzdělávání romských žáků), s. 26-31.</i>
Jan Melichar	<i>Doplňující pracovní sešity matematiky pro Hnutí spolupracujících škol R, s. 32.</i>
Frederik Sukama (Zaire)	<i>Zvláštnosti a podobnosti interetnických vztahů v Zaire, s. 33-34.</i>
Milena Hübschmannová	<i>Bariéry ve vzdělávání romských dětí, s. 35. Osobnosti romské kultury ve světě a ČR a SR, s. 55-58.</i>
Eva Bajgerová	<i>Postoje adolescentů k Romům, s. 36-38.</i>
Viliam Zeman	<i>Metodické usmernenie na otvorenie nultých ročníkov ZŠ pre deti z jazykovo a sociálne znevýhodneného prostredia, s. 39-50.</i>

18. SETKÁNÍ HNUTÍ R V PŘEROVĚ A V LEVOČI 7. - 9. ČERVNA 2001

Téma: Romové a sociální pedagogika

Organizátoři: Ministerstvo školství Slovenské republiky, Katedra romské kultury Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a Město Levoča

Vydáný sborník:

Balvín, Jaroslav, Tancoš, Július a kolektiv. *Romové a sociální pedagogika.* 18. setkání Hnutí R v Přerově a v Levoči 7.-9. června 2001. Ústí nad Labem: HNUTÍ R, 2001.

Kolektiv autorů (Seznam na str. 4 a obsah na str. 197-200)

PhDr. Zlatica Bakošová, CSc.	<i>Podnety teórie sociálnej pedagogiky pre výchovu Rómov, s. 126-131.</i>
PhDr. Jaroslav Balvín, CSc.	<i>O smyslu 18. setkání Hnutí R na téma Romové a sociální pedagogika, s. 5-6.</i>

	<i>Romové a sociální pedagogika, s. 57-65.</i> <i>O romské spisovatelce Eleně Lackové, měřeno hledisky sociální pedagogiky, s. 112-115.</i>
Doc. Dr. Tetjana Bednářová, CSc.	<i>Některé otázky sociální pedagogiky v teorii a praxi V. A. Suchomlinského, s. 101-105.</i>
Mgr. Ivona Bellová	<i>Výtvarná výchova v přípravných ročnících, s. 166-169.</i>
RNDr. Renáta Bernátová, PhD.	<i>Prírodný materiál v edukácii rómskych žiakov mladšieho školského veku, s. 162-166.</i>
Prof. PhDr. Bohumír Blížkovský, CSc.	<i>Masarykova „Otázka sociální“ po stu letech, s. 97-99.</i>
PhDr. Antonín Bůžek, PhD.	<i>Sociální pedagogika v působnosti katedry pedagogiky na PdF UP v Olomouci, s. 176-189.</i> <i>K problematice syndromu CAN v rodině a ve společnosti, s. 184-186.</i>
Prof. PaedDr. Miroslav Cipro, DrSc.	<i>Úvaha o výchově sociálně handicapovaných skupin, s. 66-74.</i> <i>Don Bosco, s. 106-108.</i>
Mojmír Coufal	<i>Práce Armády Spásy s romskými dětmi v Přerově, s. 189-191.</i>
Mgr. Miroslava Čerešňiková	<i>Možné problémy rómskeho dieťaťa v slovenskej škole, s. 169-171.</i>
PhDr. Eva Davidová, CSc.	<i>Romové na Spiši (k jejich historii a současnosti), s. 53-56.</i>
PhDr. Miroslav Dědič	<i>Sociálně pedagogické aspekty výchovy a vzdělávání romských dětí, s. 133-136.</i>
Mgr. Vlasta Fabianová	<i>Niekoľko poznámok k využívaniu osvetovej práce pri eliminácii tzv. rómskeho problému, s. 149-152.</i>
Doc. PhDr. Ivan Chalupecký, CSc.	<i>Mesto Levoča a Rómovia, s. 49-53.</i>
Doc. PhDr. Karel Kamiš, CSc.	<i>Sociální pedagogika a komunikace českých a romských žáků v české základní škole, s. 154-160.</i>
Doc. PhDr. Anna Klimeková,	<i>Fenomén rómskej minority a majority sociálnej séry</i>

CSc.	<i>v horizonte 21. storočia (Filozoficko-sociálna analýza), s. 88-96.</i>
Mgr. Jarmila Klímová	<i>Muzeum Komenského v Přerově, s. 7-8.</i>
Mgr. Mária Kňazíková	<i>Úlohy sociálnej pedagogiky vo vzťahu ku vzdelávaniu Rómov v súčasnej Slovenskej republike, s. 131-133.</i>
Doc. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.	<i>Sociální pedagogika a její význam na prahu nového století, s. 76-82.</i>
Prof. PhDr. Stanislava Kučerová, CSc.	<i>Glosy k pojmu sociální pedagogika, s. 74-76.</i>
PhDr. Bronislava Kunderátová	<i>Sociálna a transkultúrna komunikácia – jej rozvíjanie u detí z národnostne zmiešaného územia, s. 172-176.</i>
Mgr. Stanislav Matulay	<p>Stanislav Matulay - Božena Švábová. <i>Výchovno-vzdelávacie výsledky rómskych detí – absolventov experimentálnej materskej školy v Rudňanoch – na špeciálnej a základnej škole v Rudňanoch, s. 137-141.</i></p> <p>Stanislav Matulay - Eva Matulayová. <i>Komparatívna analýza čiastkových študijných výsledkov rómskych a nerómskych poslucháčov VVaPC v Spišskej Novej Vsi, s. 141-143.</i></p> <p>Stanislav Matulay - Rudolf Zrost. <i>Skúsenosti a hodnotenie rómskeho etnika externými poslucháčmi štúdia odboru Sociálna práca so zameraním na rómske etnikum PF UKF Nitra, VVaPC so sídlom v Spišskej Novej Vsi, s. 144-147.</i></p>
Mgr. Eva Matulayová	Stanislav Matulay - Eva Matulayová. <i>Komparatívna analýza čiastkových študijných výsledkov rómskych a nerómskych poslucháčov VVaPC v Spišskej Novej Vsi, s. 141-143.</i>
Mgr. František Morkes	<i>Sociální otázka v našich školách (Historická tradice a vývoj), s. 82-87.</i>
Ing. Katarína Ondrášová	Katarína Ondrášová a kolektív. <i>Koncepcia výchovy a vzdelávania rómskych detí a žiakov, s. 16-48.</i>

Doc. PhDr. Libor Pecha, CSc.	<i>A. S. Makarenkoa boj s xenofobií v kolonii Gorkého, s. 100-101.</i>
Mgr. Rastislav Rosinský, PhD.	<i>Hra ako možný výchovný prostriedok rómskych detí, s. 152-153.</i>
Mgr. Emil Samko	<i>Sociálny stav rómskeho jazykana Slovensku a v Európe – jeho využitie v školách ako alternatívny jazyk, s. 160-162.</i>
Mgr. Denisa Selická	Denisa Selická - Monika Štrbová. <i>Osobnosť sociálneho pedagóga a jeho pomoc pri riešení sociálno-patologických javov u detí a mládeže, s. 108-111.</i>
Mgr. Božena Švábová	Stanislav Matulay - Božena Švábová. <i>Výchovno-vzdelávacie výsledky rómskych detí – absolventov experimentálnej materskej školy v Rudňanoch – na špeciálnej a základnej škole v Rudňanoch, s. 137-141.</i>
Mgr. Monika Štrbová	Denisa Selická - Monika Štrbová. <i>Osobnosť sociálneho pedagóga a jeho pomoc pri riešení sociálno-patologických javov u detí a mládeže, s. 108-111.</i>
Doc. PhDr. Július Tancoš, CSc.	<i>Vzťah sociálnej pedagogiky a výchovy a vzdelávania rómskych žiakov, s. 116-126.</i>
Bc. Albína Tancošová	Karel Tomek - Albína Tancošová. <i>Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí (verze 2001), s. 9-16.</i>
Žofia Temkowitzová	<i>Nová koncepcia a iný prístup k rómskym deťom, s. 192-194.</i>
PaedDr. Karel Tomek	Karel Tomek - Albína Tancošová. <i>Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí (verze 2001), s. 9-16.</i>
Mgr. Alexandra Urbancová	<i>Láska k životu a učiť sa milovať jeho hodnoty je predpokladom pre úspešný rozvoj rómskeho dieťaťa, s. 179-184.</i>
Rudolf Zrost	<i>Niekoľko skúseností z praktickej aplikácie niektorých</i>

	<p><i>foriem a metód osvetovej práce s rómskymi žiakmi, s. 148-149.</i></p> <p>Stanislav Matulay-Rudolf Zrost. <i>Skúsenosti a hodnotenie rómskeho etnika externými poslucháčmi štúdia odboru Sociálna práca so zameraním na rómske etnikum PF UKF Nitra, VVaPC so sídlom v Spišskej Novej Vsi, s. 144-147.</i></p>
--	--

Seznam publikovaných sborníků Hnutí R

- 1 BALVÍN, Jaroslav: *Bariéry a negativní jevy v životě a vzdělávání Romů*. 3. : setkání Hnutí R v 5. ZŠ Most-Chanov 28.-29. dubna 1995. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 1996. - 68 s. - ISBN 80-902461-1-6.
- 2 BALVÍN, Jaroslav: *Přemysl Pitter a multikulturní výchova romských žáků*. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 1996. - 140 s. - ISBN 80-902149-0-8.
- 3 BALVÍN, Jaroslav: *Romové a historie* : sborník z 6. setkání Hnutí R ve Zvláštní škole v Rakovníku 4.-5. října 1996. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 1996. - 160 s. - ISBN 80-902149-8-3.
- 4 BALVÍN, Jaroslav: *Romové a obecná škola (Přípravné ročníky a projekt Začít spolu)* : 5. setkání Hnutí R v ZŠ Karviná (Třída Družby) 9.-10. května 1996. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 1996. - 122 s. - ISBN 80-902149-3-2.
- 5 BALVÍN, Jaroslav: *Romové a dětské domovy* : Sborník z 8. setkání Hnutí R v Děčíně a Františkově nad Ploučnicí. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 1997. - 138 s. - ISBN 80-902149-4-0.
- 6 BALVÍN, Jaroslav: *Romové a majorita* : sborník ze 7. setkání Hnutí R ve Speciálních školách pro mentálně postižené v Kladně 13.-14. prosince 1996. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 1997. - 140 s. - ISBN 80-902149-7-5.
- 7 BALVÍN, Jaroslav: *Romové a volný čas* : sborník z 9. setkání Hnutí R v Brně Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity Kulturní a vzdělávací středisko pro romské děti a rodiče. 17.-18. října 1997. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 1997. - 156 s. - ISBN 80-902149-5-9.
- 8 BALVÍN, Jaroslav: *Romové a zvláštní školy* : sborník z 10. setkání Hnutí R v Ostravě. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 1997. - 191 s. - ISBN 80-902149-6-7.
- 9 BALVÍN, Jaroslav: *Společně* : (spolu s Romy k multikulturní výchově ve školství). - Ústí nad Labem : Hnutí R, 1997. - 148 s. - ISBN 80-902149-2-4.
- 10 BALVÍN, Jaroslav: *Praha a národnosti* : sborník referátu a diskusních příspěvků ze semináře o národnostních menšinách na území hl. m. Prahy 19. 3. 1998. - Praha : Odbor školství, mládeže a tělovýchovy Magistrátu hl. m. Prahy, 1998. - 147 s. - ISBN nemá.
- 11 BALVÍN, Jaroslav: *Romové a etika multikulturní výchovy* : 13. setkání Hnutí R v Brně a Rudňanech 6.-8. května 1999. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 1999. - 200 s. - ISBN 80-902461-4-0.
- 12 BALVÍN, Jaroslav: *Romové a jejich učitelé* : 12. setkání Hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu

1998. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 1999. - ISBN 80-902461-1-7.
- 13** BALVÍN, Jaroslav: *Praha a osobnosti národnostních menšin*. - Prvé. - Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2000. - 235 s. - ISBN 80-902972-0-X.
- 14** BALVÍN, Jaroslav: *Romové a alternativní pedagogika* : 16. setkání Hnutí R na Technické univerzitě v Liberci 2.-3. června 2000. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 2000. - 200 s. - ISBN 80-902461-7-6.
- 15** BALVÍN, Jaroslav: *Romové a pedagogika* : 15. setkání Hnutí R na Technické univerzitě v Liberci 24.-25. března 2000. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 2000. - 148 s. - ISBN 80-902461-3-3.
- 16** BALVÍN, Jaroslav - Švejda, Gabriel: *Romové a univerzity* : 14. setkání Hnutí R na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích 3.-4. prosince 1999. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 2000. - 168 s. - ISBN 80-902461-2-5.
- 17** BALVÍN, Jaroslav: *Romové a obec* : 17. setkání Hnutí R v Pardubicích 7.-9. prosince 2000. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 2001. - 176 s. - ISBN 80-902461-5-X.
- 18** BALVÍN, Jaroslav - Tancoš, Július: *Romové a sociální pedagogika* : 18. setkání Hnutí R v Přerově a v Levoči 7.-9. června 2001. - Ústí na Labem : Hnutí R, 2001. - 200 s. - ISBN 80-902461-4-1.
- 19** BALVÍN, Jaroslav: *Politika Prahy a dalších měst ve vztahu k národnostním menšinám* : mezinárodní konference 2. setkání národnostních menšin 21. setkání Hnutí R 3.-4. prosince 2002. - Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2003. - 272 s. - ISBN 80-902972-2-6.
- 20** BALVÍN, Jaroslav: *Výchova, vzdělávání a kultura ve vztahu k národnostním menšinám* : mezinárodní konference 3. setkání národnostních menšin 22. setkání Hnutí R 13.-14. listopadu 2003. - Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2004. - 496 s. - ISBN 80-902972-6-9.
- 21** BALVÍN, Jaroslav: *Metody výchovy a vzdělávání ve vztahu k národnostním menšinám* : mezinárodní konference 4. setkání národnostních menšin 23. setkání Hnutí R 11.-12. listopadu 2004. - Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2005. - 304 s. - ISBN 80-902972-8-9.
- 22** BALVÍN, Jaroslav: *Identita ve vztahu k národnostním menšinám 1. díl* : mezinárodní konference 5. setkání národnostních menšin 24. setkání Hnutí R 10.-11. listopadu 2005. - Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2006. - 469 s. - ISBN 80-903727-1-6.
- 23** BALVÍN, Jaroslav: *Identita ve vztahu k národnostním menšinám 2. díl* : mezinárodní konference 5. setkání národnostních menšin 24. setkání Hnutí R 10.-11. listopadu 2005. - Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2005. - 696 s. - ISBN 80-903727-1-6.
- 24** BALVÍN, Jaroslav: *Multikulturalita a Rómovia*. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 2008. - 565 s. - ISBN 978-80-86798-03-5.
- 25** BALVÍN, Jaroslav: *Rubikova kostka. Multikulturalita* : mezinárodní konference 6. setkání národnostních menšin 25. setkání Hnutí R 12.-13. října 2006. - Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2007. - 728 s. - ISBN 80-903727-2-4.
- 26** BALVÍN, Jaroslav - Vavreková, Lenka: *InteRRa 6 : interkulturalita a národnostné menšiny: v sociálnych, filozofických, pedagogických, kultúrnych, historických a prírodovedných súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Nitra 22.-23.10.2008. - Spišská Nová Ves : Hnutie R -

Spiš, 2008. - 474 s. - ISBN 978-80-970032-1-0.

27 BALVÍN, Jaroslav - Kajanová, Alena - Urban, David - Vavreková, Lenka: *InteRRa 9 : Metody sociální, edukační a zdravotnické práce s etnickými a marginálními skupinami*. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané 6. -7. dubna 2010 v Českých Budějovicích. - Praha : Hnutí R, 2010. - 358 s. - ISBN 978-80-87698-05-9.

28 BALVÍN, Jaroslav - Šlosár, Dušan - Vavreková, Lenka: *Romové (ve spektru mezinárodních vědeckých studií)*. - Ústí nad Labem : Hnutí R, 2010. - 672 s. - ISBN 978-80-86798-04-2.